

**ДЕПОРТАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ОКРУГУ «ЖИТОМИР»
НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ РОБОТИ ПІВДНЯ
РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА»**

Навесні 1942 р. поряд із відправкою до Райху додатковим напрямком переміщення «трудових ресурсів» із деяких окупованих нацистами українських регіонів, першочергово із генерального округу «Житомир», став південь райхскомісаріату «Україна». Тут на території між Кіровоградом, Дніпропетровськом, Миколаєвом і Херсоном [1] з початком весняних польових робіт постала гостра проблема браку сільськогосподарської робочої сили. На противагу, відповідно до висновків німецького господарського штабу «Схід», в Житомирській, Вінницькій, Київській, Кам'янець-Подільській та Волинській областях у надлишку було 380 тис. працівників сільськогосподарської сфери. Тому для вирішення проблеми відсутності робочої сили на півдні райхскомісаріату «Україна» було прийнято рішення про її переміщення із вказаних областей [2, арк.25]. Загалом на сезонні весняно-осінні сільськогосподарські роботи на південь України планувалося відправити до 400 тис. робітників [1].

У березні 1942 р. відповідна масова агітаційна кампанія через періодику, плакати, листівки була проведена в генеральному окрузі «Житомир» [1; 3, арк.153; 4, арк.242; 5; 6]. Окрім української території округу, вона поширилася і в його північній білоруській частині [7, арк.106, 123]. До поїздки залучалися особи віком від 14 років, яким окупанти обіцяли 50 крб. завдатку, забезпечення харчуванням на час переїзду та на місці роботи, виплату по 4 крб. за трудовень. Також проголошувалося, що сім'я мобілізованого щомісячно могла отримувати 100 крб. з його заробітку та мала право на купівлю продуктів за офіційними

цінами [1]. Для «добровольців» сезонні сільськогосподарські роботи на півдні тривали до 1 грудня 1942 р. [8, арк.11].

У світлі початку масових кампаній з набору «трудових ресурсів» до Райху відправка сільськогосподарських робітників на південь України, незважаючи на заявлену добровільність, подекуди могла набувати примусового характеру.

Інформація про кількість відправлених на південь райхскомісаріату «Україна» робітників із території генерального округу «Житомир» у виявленій джерельній базі відсутня. У грудні 1942 р. в одній із місцевих окупаційних газет лише повідомлялося: «Навесні приділено було сільських робітників до сезонної праці в Південній Україні» [9]. Конкретизованим прикладом по окремому населеному пункті є протокол загальних зборів 1-ї бригади Шпичинецького колгоспу «Зарічка» Вчорайшенського (нині – Ружинського) району Житомирської області від 13 березня 1942 р. На зборах для півдня України було «виділено» 23 особи, як чоловіків, так і жінок [10, арк.28-29зв.]. Невідомим залишається і питання щодо загальної реалізації нацистської кампанії по внутрішньому переміщенню сільськогосподарських робітників на південь райхскомісаріату «Україна». Проте вважаємо, що вона була виконана лише частково, оскільки співпала із початком масової відправки українського населення у більш важливому для гітлерівців західному напрямку – до Райху, куди депортувалися наявні трудові ресурси окупованих територій. Через це іноді осіб, які виявляли бажання від'їзду на південь, вербували для робіт у сільському господарстві та індустрії Німеччини [11, арк.3].

Починаючи з осені 1942 р. до сільськогосподарських робіт на півдні райхскомісаріату «Україна», головним чином, в генеральному окрузі «Дніпропетровськ» залучалося українське населення, переміщене із німецьких колоній Гегевальд (між Житомиром і Бердичевом) та Фьорстерштадт (між Черняховом і Коростенем) на Житомирщині. Проте назвати точну кількість виселених місцевих жителів до Дніпропетровського генерального округу через фрагментарність джерельної бази вкрай складно. Лише у результаті першої

акції протягом 10 жовтня – 5 листопада 1942 р. із території майбутньої колонії Гегевальд до генерального округу «Дніпропетровськ» було відселено 10 623 місцевих жителі [12, арк.59]. У менших масштабах переселення із Гегевальду, як і з Фьорстерштадту, тривали і надалі [13, арк.71-72], фактично до весни 1943 р. У грудні 1943 р. одна із радянських диверсійно-підривних груп, яка діяла в районі Житомира, повідомляла, що із території Гегевальду було виселено близько 60–70 % українців [14, арк.152].

Отже, із весни 1942 р. одним із напрямків переміщення місцевих «трудових ресурсів» генерального округу «Житомир» стали південні регіони райхскомісаріату «Україна», де жителі округу залучалися на сезонні весняно-осінні сільськогосподарські роботи. До кінця року до них почало приєднуватися відселене українське населення із новостворених німецьких колоній Гегевальд і Фьорстерштадт. Фрагментарність джерельної бази не дозволяє повною мірою відобразити особливості мобілізаційних кампаній та кількість вивезених нацистами робітників на південь України із території Житомирського генерального округу.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вінницькі вісті (Вінниця). – 1942. – 12 березня.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 38, 135 арк.
3. Державний архів Житомирської області (Держархів Житомирської обл.). – ф. Р-1426, оп. 1, спр. 2, 214 арк.
4. Держархів Житомирської обл. – ф. Р-1426, оп. 1, спр. 19, 348 арк.
5. Нова доба (Бердичів). – 1942. – 4 березня.
6. Олевські вісті (Олевськ). – 1942. – 22 березня.
7. Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці. – ф. Р-1322, воп. 1, спр. 14, 170 арк.
8. Держархів Житомирської обл. – ф. Р-1187, оп. 1, спр. 4, 17 арк.
9. Голос Волині (Житомир). – 1942. – 3 грудня.
10. Держархів Житомирської обл. – ф. Р-2033, оп. 1, спр. 5, 79 арк.
11. Держархів Житомирської обл. – ф. Р-1465, оп. 1, спр. 6, 317 арк.
12. Держархів Житомирської обл. – ф. Р-1151, оп. 1, спр. 120, 144 арк.
13. ЦДАВО України. – ф. 4620, оп. 3, спр. 264, 135 арк.
14. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – ф. 7, оп. 10, спр. 96, 155 арк.